

UNITÁRIUS ÉLET

XXI. ÉVF. 3. SZÁM

1967. JÚLIUS—SZEPTEMBER

Az élet kenyere

TORDA, 1568: „A HIT ISTENNEK AJÁNDÉKA”

„Jézus pedig monda nékik: Én vagyok az életnek ama kenyere; aki hozzám jő, semmiképen meg nem éhezik és aki hisz bennem, meg nem szomjúhozik soha” (Ján. 6. 35.)

G. B. Shaw, a világhírű angol (ír) íróról jegyezték fel ezt a gunyorosan szellemes megállapítást, miszerint: „Rendkívül egyszerű dolog éhező embereket megtéríteni, ha úgy közeledünk feléjük, hogy egyik kezünkben a Bibliát s a másik kezünkben egy darab kenyeret tartunk”!

Ennek az írói megállapításnak a célzatossága egészen világos és egyértelmű: mélyen meg van győződve arról, hogy az emberek elsődleges igénye és óhaja mindig a látható és kézzelfogható mindennapi kenyérre irányul, egyszóval a materiális javakra és ha ennek megszerzése érdekében valami úgynevezett „szellemi” táplálékot is el kell fogadniuk, akkor szükségképpen akár ezt is megteszik.

G. B. Shaw szellemessége közismert volt és nem egy esetben fején találta a szöveget, amikor csúfolódva szórakoztatott és kellemetlen igazságok kinyilvánításával valósággal provokálta az embereket, hogy a beérett és korszerű igazságokon elgondolkozzanak. Az is tény azonban a nagy és szellemes íróval kapcsolatban, hogy az éhezőknek és a szűkséget szenvedőknek a sajátjából soha sem adott kenyeret. Rendkívül fukar volt. Szavakkal támogatta a szegényeket és egy jobb élet érdekében szociális

tartalmú igazságokkal harcra buzdította őket, de elfelejtette konkrét esetekben a szűkséget szenvedők felé „a másik kezével” a kenyeret is odanyújtani!

Kenyeret az éhezőknek valóban csak az tud igazán adni, aki mindkét kezében valódi kenyeret tart! Ha a jelképet tovább akarjuk taglalni, akkor azt kell mondanunk, hogy olyan ember tudja a szűkséget szenvedők fájdalmát enyhíteni, aki egyik kezével a testi táplálkozás szükségleteinek biztosításáért dolgozik, a másik kezével pedig a szellem és a lélek kenyerét adja. Mi unitáriusok ez év augusztusától kezdődően, régies szóhasználattal élve „szent évre” készülünk. Az 1568. évi tordai országgyűlésen kimondott és törvénybe iktatott lelkiismereti és vallásszabadság nagy eseményének és az ezzel szervesen összefüggő unitárius egyházunk megalapításának 400. évfordulójára. Ez az évforduló elválaszthatatlan egyházalapító első püspökünknek, Dávid Ferencnek nevétől és életművétől. Ő volt számunkra az az igaz ember, aki, mint Jézusnak hű tanítványa, testvére és követője, úgy lépett a magyar és az európai történelem színpadára, mint, aki mindkét kezében kenyeret hoz: egyikben a lélek kenyerét, a másikban a mi mindennapi kenyerünket, amelyért hálát adni gyűlünk össze e hó utolsó vasárnapján is a mi urunk Jézusnak terített asztala köré. Dávid Ferenc az isteni ihletettséggel zseni látnoki készsé-

gével ismerte fel azt az utat, amelyen haladva az emberiség valóban fölemelkedhetett az elmúlt négy évszázad rendjén a kultúrának és a civilizációnak arra a fokára, amellyen a mi nemzedékünk áll.

Mindaz ti., amit a modern világ büszkén vall magának a tudomány, a civilizáció és a kultúra területén, végső fokon abban a szellemben gyökerezik, abból a „kenyérből” táplálkozik, amely a XVI. században az úttörők merészségével és bátorságával merete felszabadítani a kutató értelmet, mert ráhagyatkozni az ember felszabadult lelkiismeretére és

amely derűlátóan és reménységgel fordította tekintetét erre a földre, amelyen az emberi verejtékes munka nyomán, az odaadó szorgalom a mindennapok édes ízű kenyerét termeli meg! Négy száz év után is ugyanezzel a dávidferenci elhivatottsággal lépünk a világ elé, hogy segítsünk „megtéríteni” azt, mindkét kezünkben kenyeret hozva, a léleknek és az életnek kenyerét és ezzel a készséggel és elhatározással lépünk őszi hálaadaskor is az úrnak asztalához, hogy magunkhoz vegyük „az életnek ama kenyerét!”

R. F. I.

Az IARF elnökének látogatása

Dr. Peter Dalbert churi (Svájc) teológiai professzor, az IARF (Unitárius és más szabadelvű keresztény egyházak világszövetsége) elnöke, kit 1966. nyarán, a londoni világkongresszuson választottak e magas tisztségbe, látogatást tett a magyarországi és a romániai unitárius egyháznál.

Június 30-án érkezett Budapestre S. Schläpfer st. galleni lelkész kíséretében. Július 1-én Kolozsvárra utaztak, majd Dombóra. A dombói unitárius egyház-község műemlék jellegű templomát Benczédi Ferenc helybeli lelkész vezetésével a hívek új köntösbe öltöztették, renoválták s Főtisztelendő dr. Kiss Elek püspök úr, dr. Mikó Imre főgondnok, dr. Kovács Lajos főjegyző-teol. professzor, Útő Lajos ny. esperes és mások jelenlétében, ünnepélyes keretek között ismét használatba vették, imádkozásuk megszentelt hajlékaként. Ezen az ünnepségen jelentek meg az illusztris vendégek július 2-án. Innen Brassóba, Szinajára, majd Bukarestbe utaztak, ahol látogatást tettek, egyházi elnökséggel együtt, a román kormány vallásügyi szervénél és tárgyalásokat folytattak az 1968. évi 400 éves egyházi jubileumi ünnepségek megrendezésének egyes kérdéseiről. E tárgyalások során sikerült rögzíteni ezeknek az ünnepségeknek a végleges időpontját 1968. augusztus 16–18. napjaiban. Visszafelé Curtea de Arges, Rimnicul Vilcea, Nagyszeben, Torda útvonalon vezetett útjuk Kolozsvárig, ahonnan július 7-én érkeztek ismét Budapestre.

Dr. Peter Dalbert IARF-elnök szószéki szolgálatot végzett július 9-én a Budapest, V., Nagy Ignác u. 2–4. sz. alatti templomunkban, mély benyomást keltve a gyülekezet lelkében világos gondolataival, melyeken átsugárzott az isteni gondviselésbe és a jóakarátú emberek alkotó munkájába vetett hit és a testvéri szeretet.

Az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, Prantner József miniszter úr július 10-én délelőtt fogadta, Telepó Sándor ÁEH csoportvezető jelenlétében, dr. Peter Dalbert IARF elnököt. A fogadáson jelen volt Ferencz József, egyházunk főgondnoka. Prantner József elnök úr ez alkalommal is kilátásba helyezte a legmesszebbmenő támogatását a jövő évi jubileumi ünnepségeink megrendezése tekintetében, melyre a kolozsvári és tordai ünnepségek után kerül sor.

Látogatást tett dr. Peter Dalbert a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsánál, Ferencz József főgondnok és Bencze Márton főjegyző kíséretében, ahol dr. Ottlyk Ernő evangélikus püspök, az Ökumenikus Tanács alelnöke fogadta és tájékoztatta elnökünket az Ökumenikus Tanács hazai és külföldi kapcsolatairól.

R. Filep Imre püspöki helynök külföldön tartózkodván, Ferencz József főgondnok és Bencze Márton főjegyző fogadták az érkező kedves vendégeket. Amikor azonban eljött a távozás ideje, már itthon tartózkodott helynök atyánk fia is, — így alkalma adódott arra, hogy tájékoztassa dr. Peter Dalbert elnök urat az IARF II. számú bizottságának június 17-én kezdődött cambridgei (Anglia) üléséről, melyen részt vett, s az ott végzett igen fontos munkáról.

Szeretettel köszöntjük e helyen is dr. Peter Dalbert elnök urat s világszövetségi munkájához sok sikert kívánunk.

450 éves a reformáció

1517. október 31-én szegezte ki Luther Márton a wittenbergi vártemplom kapujára azt a 95 tételből álló proklamációját, mellyel elindította útjára a reformáció nagy művét, — 450 esztendővel ezelőtt.

Az unitárius módon gondolkodó embermilliók számára rendkívül jelentős ez az időpont. Jelenti az ember lelki és szellemi mivoltának azt a sajátos tulajdonságát, mellyel képes többre, jobbra és korszerűbbre eljutni s a folyton haladó és fejlődő életnek megfelelő kapcsolatot teremteni a mindenség urával, a teremtető és megtartó Istennel, — az élő és eleven evangéliumi szellem vezetése mellett. — „Én veletek vagyok minden napon, a világ végezetéig!” — mondotta Jézus. (Máté 28. 20.)

Dávid Ferencet már Gyulafehérváron megérintette a reformáció lehelete. Wittenbergbe ment továbbtanulni, a reformáció fellegvárába. Hazatérve lelkes híve lett a reformáció lutheri ágának, majd munkatársaival együtt megteremtette azt a szellemet, amelynek elévülhetetlen gyümölcse lett az 1568. évi tordai országgyűlés határozata, a hit és lelkiismeret szabadságának törvénye. Ettől az időponttól számítjuk a magyar unitárius egyház megalakulását.

Tisztelettel és szeretettel köszöntjük a hazai Evangélikus Egyházat e 450 éves évfordulón. Luther Márton gazdag öröksége legyen továbbra is világító szövetnek az egyház vezetői és tagjai számára abban a küzdelemben, melyet Jézus Krisztus szellemében népünkért és az emberiség békéjéért folytatnak.

Áprily Lajos

Áprily Lajos halálával súlyos veszteség érte a magyar lírai költészetet és műfordítói irodalmat. Alig volt költő, aki valaha is olyan meglevenítő művészi erővel tudta volna életre kelteni a honi táj varázslatos szépségét, mint ő.

Családi köréhez fűződő érzéseinek mélységét és sokszínű változatát a „Kisanna” ciklus tükrözi legigazabban. Ezek a költemények a költő látomásában felvilágosuló, elhalt kisunoka, árnyalakjáért viaskodó embert ábrázolják; a szívszorongató fájdalmat és a titkolt zokogást.

Vajha akadna a tollnak hozzá hasonló, ihletett lelki mestere, aki műveit idegen nyelven olyan művészi készséggel tudná megszólaltatni, miként ő tolmácsolta nyelvünkön a külföldi nagy szellemek örökbecsű alkotásait.

Áprily Lajos annak idején örömmel fogadott, nagyrabecsült vendége és munkása volt Dávid Ferenc Egyetemen előadástjeinek is.

Temetése augusztus 14-én volt az erdővel borított, bércek övezte, visegrádi temetőben; a nagy költő jelentőségéhez méltó széles körű részvét mellett.

Egykori erdélyi pályatársainak utolsó üdvözlését Adorjáné Weress Margit ny. igazgatónő tolmácsolta mélyen átérzett, megkapó szavakban.

Emlékét hárfazengésű alkotásai, lírájának gyöngyszemeiben örökkön gyönyörködő olvasótáborra kegyelettel megőrzi.

(ng)

„...nem maradhatunk némák és tétlenek...”

F. évi július 6–9 napjain tartatott meg Stockholmban a „Vietnam-Világkonferencia”, hat nagy békevilágszervezet rendezésében, nevezetesen: A leszerelés és béke nemzetközi szövetsége, A háborúellenesek nemzetközi szövetsége, A nemzetközi békeiroda, A Béke Világtanács és a Keresztény Békekonferencia. A konferencián 450 személy vett részt, 60 állam 22 nemzetközi szervezete képviselőjében.

Az IARF világszövetségünk megfigyelővel képviseltette magát Ph. P. Everts holland professzor személyében. A résztvevők között a békeszervezetek, szakszervezetek, vallásos testületek képviseltették magukat politikusokkal, országgyűlési képviselőkkel, újságírókkal, pedagógusokkal és különböző egyházak lelkészeivel. Ismert külföldi személyiségek sorában dr. Martin Niemöller (Nyugat-Németország), Krishna Menon (India), Abbé Pierre (Franciaország), és az Amerikai Egyesült Államokból hírneves békeharcosunk, Homer Jack lelkésznek, mint az amerikai unitárius-univerzalista egyház szociális ügyosztálya vezetőjének nevével találkozunk ugyanabban a munkacsoportban, amelyben magyar részről D. Káldy Zoltán evangélikus püspök és dr. Tóth Károly ref. lelkész, a református Zsinati Iroda külügyi osztályának a vezetője is tevékenykedett.

A Stockholmi Konferencia, amelyről szöszékeinkről még több alkalommal is meg fogunk emlékezni, rendkívül nagy jelentőségű és nagy erkölcsi súlyt képviselő határozatot hozott, amelynek szövegét — az IARF világszövetségünknek hágaí titkársága kérésére — teljes egészében szöszérint az alábbiakban hozzuk:

„A vallásos közösségek képviselőinek munkacsoportja a stockholmi konferencián a keresztény egyházak és mozgalmak tagjaiból állt. Az itt következő nyilatkozat a keresztény résztvevők hozzájárulása a konferencia munkájához.

1. A keresztény bizonysgtétel valódi alapja Isten szeretete, amiképpen azt Krisztus példázta az egész emberiség iránt. Az erről való beszéd azonban csak akkor meggyőző, ha cselekedetekkel támasztjuk alá. Isten irgalmasságának megélésére hivatunk el. Amiképpen Isten szereti embergyermekét, azonképpen kell nekünk is szeretnünk egymást. Ezért *nem maradhatunk némák és tétlenek* azzal a szörnyű szenvedéssel szemben, amely a vietnami népet éri. Keresztény mi voltunk felelősségével hozzá kell járulnunk ahhoz, hogy ez a rettentő háború véget érjen Vietnámban.

Meg kell mondanunk az igazat és keresnünk kell a megbékélés lehetőségét Isten nevében. De nem lesz megbékélés vagy béke társadalmi igazság, politikai és szellemi szabadság, illetve önrendelkezés nélkül.

2. Hogy ezeket a célokat elérjük, kutatnunk kell és ki kell mondanunk az igazságot a vietnami háborúval kapcsolatban. Ennek a konferenciának az elemzése szerint a háború az amerikai agresszió miatt folytatódik és terjed ki lépcsőzetesen. Végét lehetne vetni, ha megszűnnék Észak-Vietnam bombázása, ha visszavonnák az amerikai csapatokat és megengednék, hogy a vietnami nép maga intézze ügyeit a Nemzeti Felszabadítási Front programja szerint.

3. A különböző keresztény felekezetek, mozgalmak és békeszervezetek részéről megjelent képviselők nagy száma, a stockholmi konferencián, annak a fokozott felelősségnek a jele, amelyet a kereszténység érez a háború kérdésében. Amikor hazatérünk országunkba, elszánt akarattal mozgósítani fogjuk keresztény testvéreinket, hogy teljesítsék kötelességüket a háború elleni akcióban és támogassák egyházi vezetőket ebben a szolgálatukban. Egy világméretű tiltakozást nem lehet elnémitani. Támogatjuk XXIII. János pápa és VI. Pál pápa békefelhívását csakúgy, mint az Egyházak Világtanácsa, a Keresztény Békekonferencia és más keresztény csoportok nyilatkozatait.

— Ennek a háborúnak véget kell vetni.

— Felszólítunk minden keresztény embert, aki komolyan veszi a béke és a szeretet újszövetségi ígét, hogy a béke érdekében munkálkodjék együtt minden jóakarató emberrel, tekintet nélkül vallási vagy politikai nézeteinek eltérő voltára.

— Felhívjuk keresztény testvéreinket, hogy minden eszközzel segítsék elő a vietnami háború gyors befejezését s vegyék ki részüket a megsegítés módzataiból (beleértve az orvosi és gyógyszer segítséget is).

— Kérjük a Stockholmi Konferencia résztvevőit, hogy tájékoztassák a közvéleményt e Konferencia eredményeiről; különösen kérjük az egyes felekezeteket, hogy gyűlekezeteikben vitassák meg a Konferencia eredményeit.

— Javasoljuk azt, is, hogy a keresztény egyházak és vallási szervezetek tartsanak világkonferenciát azért, hogy minél gyorsabban véget lehessen vetni a vietnami háborúnak és helyre lehessen állítani a békét és a függetlenséget.”

Schweitzer Albert szellemi örökében

Az első típus svájci élmény számomra a buchsi határállomás jelzőharangja volt. Svájc a széphangú harangok országa és ez a vasúti jelzőberendezéseken is megmutatkozik. Némely állomáson egészen emlékeztet a harangjátékokra. A harangszó különben mindenhová elkíséri az embert. Kedves, megható színfoltja (helyesebben hangfoltja) az életnek és az idő múlására figyelmeztet. Csendes éjszakai olvasgatásaim közben sokszor hallottam a környező községek és a corcellesi toronyóra ütését, úgyhogy mindig tudtam, mennyi az idő, óra nélkül is. Van valami mélyen emberi ebben a haranggazdagságban. Örökös figyelmeztetés: ember légy résen. Múlik az idő! Dolgozz és alkoss a maért és a holnapért s emlékezz a tegnapi. Azt hiszem, hogy Schweitzer Albert szellemi örökét, a College-t nem is lehetett volna más országba tenni, mint ebbe a harangzúgásos, múlttal-jelennel-jövővel teli gazdag kis országba.

A College (A kollégium)

Corcelles sur Chavornay egy kedves kis néhány százlelkes francianyelvű falu és itt van a College épülete.

Eredetileg hercegi kastély volt. A legrégibb részein kőbevéve az 1643. évszám áll. Több mint száz szoba van benne: előadóterem, csodálatosan szép könyvtár, zeneterem. Ma persze a svájci szállodák átlag-felszerelésével. (Hideg-meleg víz minden szobában, falba épített szekrények, ágy, íróasztal, stb.) Csodálatosan szép és nagy kert tartozik hozzá. Testet lelkét egyformán pihentető, a csendes alkotó munkára nagyszerűen alkalmas intézmény. A fegyelme teljesen kötetlen. A kurzus hallgatása és a napi étkezéseken való megjelenés volt kötelező. Ezenkívül mindenki azt csinált, amit akart. A napirend ez volt: 7-kor ébresztő; 8-kor reggeli; 9-kor „Besinnung” (az eszmélkedés szóval adhatnám legjobban vissza a jelentését); 9-től 1-ig a kurzus előadásai; utána ebéd; 4-kor tea; fél 8-kor vacsora. A szabadidőben gyakran alakultak ki vitatkozó párok, vagy csoportok a kurzus anyagáról, de számtalan egyéb témáról is. A látszólagos kötetlenségben is volt egy tiszta emberi fegyelmező erő: magunkénak éreztük a College-t és úgy vigyáztunk rá. Vitatkozási szabadságát is szervesen összefoglalta az a tény, hogy a világ különböző

pontjairól odakerült emberek voltunk és egymás mondanivalójában megtaláltuk az emberit. Georg, a biafrai (Nigéria) néger tanárjelölt hazája és népe szenvedéseiről mesélt és örök emberi érzéseket pendített meg bennünk is, — a részvétet. A finn Milja népének balladáit szavalta. A nyelvet nem értettük, de dallama, ritmusa mégis közelünkbe hozta mondanivalóját és bennem a Kádár Kata, a Kömüves Kelemenné és sok-sok társa énekelt. Dr. Denuse, a newyorki rákkutató tudós ennek a betegségnek tragikus megnyilvánulásairól beszélt és az ellene folytatott harcról. Értünk is folyik ez a harc, — éreztük. Magam a magyar népdalokról beszéltem s bemutattam néhányat. A Hány János szvit, hangleméről, az amerikai néger fiú szívét is megdobogtatta, pedig ő lelkében egészen más ritmust hordozott és tanulmányában is (zeneakadémiát végzett) az európai klasszikusok emlőjén nevelkedett. (Mozartot, Schubertet játszott szívesen). A sokszínű, sokvilágú embercsoport lassan rájött, — éppen a sokszínűségeen keresztül — ennek a szónak ízére: emberek vagyunk. Erről álmódott és ezért dolgozott hosszú, erős életében Schweitzer Albert is.

A Besinnung

Említettem, hogy „eszmélkedés” szóval adható vissza ennek a szónak magyar jelentése. Tipikusan Schweitzer Albert-i fogalom. Gyakorlatban azt jelentette, hogy valamelyik hallgató (talán, pontosabban résztvevő, mert tanár-hallgató viszony, iskolai értelemben, nem volt a College-ben.) teljesen kötetlenül és szabadon beszélt egy témáról, saját érdeklődési területéről és levonta annak filozófiai konzekvenciáit. Dr. Denuse a rákkutatásról eszmélkedett. Auerbach, amerikai fizikus, az Einstein-féle relativitásról. Georg Obiozor afrikai a fekete problémáiról. Dr. Rosenwald igazgató Erasmusról. Ellenvélemény is lehetett. Pl. Mr. Vogt nem értett egyet mindenben Schweitzer Albert eszméivel, — félórán keresztül kritizálta. Voltak zenei „Besinnung”-ok is. Ilyenkor az előadó valamelyik zeneszerzőről beszélt, utána a zongoránál eljátszotta darabjait. Magam két alkalommal tartottam „eszmélkedést”. Egyszer szabadonválasztott témakörből (Emberi felelősség az atomkorszakban címen), egyszer pedig felkértek, hogy „Schweitzer Albert hatása Magyarországon” címen beszéljek. Színes, tarka a kép, visszatekintve a Besinnungokra és gazdag. Végső fokon mindenik az emberrel foglalkozott, az embernek örök nagy kérdőjeleivel, problémáival. Schweitzer Albertől külön nem hang-

zott el elmélkedés, de mégis mindenikben jelen volt, mindegyiket áthatotta szelleme.

A kurzus

Az előadások nem rendkívüli ismeretek közlésére irányultak. Elsősorban az amerikai hallgatóság tájékoztatását szolgálták, hogy az európai kultúráról is helyes fogalmuk legyen. Öt idősebb pedagógusnő volt velünk. Egy Skóciából, négy Amerikából. Dr. Rosenwald igazgató a kurzus során a fausti emberről beszélt. Az egyik amerikai hölgy megkérdezte: ki volt az? Dr. Rosenwald igazgató, aki ügylátszik megszokta az ilyen kérdéseket, azonnal válaszolt: középkori orvos, félig történeti, félig mítikus alak, aki mágus hírében állott. Goethe írt róla nagyszerű drámai költeményt, stb.

Dr. Rosenwald igazgatón kívül, egyes napokon, idegen előadók is közreműködtek. Így dr. Wadlow, az UNESCO által fenntartott genfi Institute Afrikaine tanára és Amstutz professzor, a szabadelvű svájci protestánsok egyik szellemi vezetője.

Két kurzust hallgattam végig. Az egyiknek címe: „Humanizmus és a mai világ krízise”. A másiké: „Humanista nevelés és a mai világ krízise”. Ne lepődjünk meg az állandóan visszatérő „krízis” szón. Krízis, rezignáció, egyedüllét, céltalanság, értelmetlenség, az egyéni lét problémái, a lét tragikus volta, — igen gyakori szavak a mai nyugati filozófia szótárában. A csömörlésig jóllakott ember filozófiája ez. A nyugati civilizáció hanyatlását sokan összetévesztik az emberi civilizáció hanyatlásával és nem akarják észrevenni azt a hatalmas feszítőerőt, amellyel a ma még elmaradott népek törekednek új életre, jólétre, emberségre. Ezek a népek optimisták, mert akarnak valamit az élettől. A rezignáció viszont elaltatja a felelősségérzetet az ember iránt. Tisztelet a Bertrand Russelleknek, a Schweitzer Alberteknek, akik ebben a sokszor burúlato nyugati légkörben is hisznek a jövőben, vallják, hogy a kultúra újraterezhető s az emberi élet feltétlen tiszteletet érdemel. Béke és alkotó munka a jövő egyetlen záloga!

Ez volt a kurzusok végső konklúziója, — és ebben a tekintetben igen kiváló és gazdag volt anyaga, tartalma, jelentősége. Akik ott voltunk Amerikából, Angliából, Svájcban, Afrikából, Németországból, Magyarországról, Finnországból és Hollandiából, ezt a végső konklúziót vontuk le: A béke és alkotó munka a jövő egyetlen záloga!

Szász János

Sok évszázados egyházi emlékeink nyomában

(Részletek néhai Kelemen Lajos leveleiből)

„Az alázatos odaadás nagyobb dolog, mint az a gőg, amellyel valaki a tekintélyét őrzi”. Emmersonnak, a nagy gondolkodónak, e figyelemreméltó mondása öltik emlékezetünkbe, amikor Kelemen Lajosnak, a kiváló történettudósnak levelei között találunk. Ő valóban a legalázatosabb odaadással szegődött az egyháztörténelem kutatásának szolgálatába s nem ritkán találta szemben magát a tekintélyüket féltékenyen őrizgetők értetlen magatartásával. Mint minden kiemelkedő egyéniség, ő is, még legköznapiabb levelezésében is, mindig utat talált ahhoz, hogy kimeríthetetlen ismeretanyagának kincseiből juttasson azoknak, akik valamilyen módon kapcsolatba kerültek vele. Az alábbiakban néhány levelének érdekes egyháztörténeti vonatkozású részét óhajtuk olvasóinkkal megismertetni.

Az unitárius egyház 1910-ben elhatározta, hogy megíratta az egyházközségek monográfiáját. Kelemen a kolozsdobokai egyházkör két egyházközsége két részletkérdésének népszerű tudományos feldolgozásával járult hozzá e munkához. Egyik tanulmánya a magyarszováti unitárius templom falfestményéről, a másik a kolozsi egyházközségünk régi

kelyheiről szól és mindkettő nyomtatásban is megjelent.

Érdekes, amit Kelemen egyházépítészeti emlékeinkről ír. Megállapítja pl., hogy Dávid Ferenc korabeli építészeti emlékünknél, sajnos, egyetlen egy sincs. A reformáció korának minden hitágazatú egyháza a régi rk. templomokat vette át s nekünk egyetlen templomunk sincs, amely Dávid Ferenc korában épült volna. Az összes maiak vagy régebbiek, vagy a legtöbb esetben újabbak. Kolozsvárott áll az a templom, amelyben először hirdette egyházunk hitelveit; a plébániához, ahol élete nagyrészt leélte és könyveit írta. Innen indul golgotai útjára is. A rk. nagytemplom és főgimnázium volt könyvtárában megvan annak a könyvtárnak nagy része, amelyet használt. Megvan az a papi ruhászekrény, a volt Erdélyi Múzeum történeti gyűjteményében, melyben az egykor általa is használt egyházi ruhák állottak. Áll az iskola, ahol tanított, az óvári Ferences zárdá épületében Kolozsváron. Roncsaikban megvannak az általa is használt templomi szertartáskönyvek. A városi számadáskönyveket varrták be ezekbe, hogy ne kerüljön pénzbe a

bőr. És átalakítva ott áll Bocskay szülőházában, az egykori Eppel házban, az az épület, amelyben már 1550-ben Heltai Gáspár nyomdája működött, mely fia haláláig — több mint fél évszázadon át — a legtöbb unitárius magyar művet termelte, Dávidének egy részét is. Allnak olyan templomok — Széken, Nagyenyeden, Gyulafehérváron — ahol hitvitáiban remekelt. Megvan a kolozsvári főtéri rk. templomban az a szép főajtókeret, mely alatt bejárt az istentiszteletekre, valamint az 1528-ban készült gyönyörű sekrestyeajtó, mely alatt oda bejutott. Dávid Ferenc korából származik az egyik kolozsvári úrasztali terítő is. Megvan Tordán a templom, ahol a vallás szabad gyakorlatát kimondották és Marosvásárhelyen, melyben egyházunkat negyedik bevett egyházként újra megerősítették. És a dévai vár...!!

Megvan Dávid Ferenc első papi állomásának könyvtartó állványa, melyről a század elején kép is jelent meg az Archeológiai Értesítőben. Kolozsvári egyházunk egyik nyolc karajos úrvacsorai serlege és az 1562-es évszámot viselő ezüst kenyértálca Dávid Ferenc által is használt ősemlékek. A kolozsvári püspök dolgozószobájában őrzik Dávid Ferenc székének hű mását. Eredetije a volt Bánffy-féle boncidai kastélyban állott, de azt sajnos, a második világháborúban a németek, kiknek ott hadikórházuk volt, benzinnel leöntve felgyújtották s így — 1944 őszén — a tűz martaléka

lett. S végül a volt Wesselényi utcában, Kolozsvárott, áll még annak a háznak egy része, melynek 1598-beli felirata Dávid Ferenc Hertel családi nevét őrzi. Őszinte sajnálattal állapítja meg Kelemen, hogy a Vatikán* s a jezsuita rend spanyolországi — salamankai — és hollandiai óriási levéltárait a mi nézőpontunkból még nem vizsgálta át senki. Arról aztán ne is beszéljünk — írja tovább —, hogy Dávid Ferencnek egy sor saját kezű írása, vagy levele sincs birtokunkban. Külföldi levelezése is nagyrészt elveszett. Mi lett a sorsuk — talány! Beszterce levéltárában vejének, a szász Trauzner Lukácsnak gyönyörű magyarsággal írott leveleit találta meg Kelemen még 1943-ban, Dávid Ferencről azonban egyet sem. Írott betűkből, itt-ott már málladozó kövekből im így árad felénk a történelem. Négy-száz éves ünnepségeink küszöbén szívveljük meg tanulságait. Sok, nagyon sok itt még a tennivaló. Támogatásuk az újabb időben örvendetes lendületet vett egyháztörténelmi kutatásokat s azokat, akik a nemzedékek fölé magasodó időknek buzgó vallatói.

ny. g.

* R. Filep Imre püspöki helynök, amikor 1965. szeptember 23-án részt vett a II. Vatikáni Zsinat ülésén, mint vendég — a vallásszabadság schémájának tárgyalásakor —, érdeklődött, hogy miként lehetne kutatásokat folytatni a vatikáni levéltárban. A kapott válasz szerint a reformáció nagy századának, a XVI. századnak minket érdeklő levéltári anyaga titkos jelzés alatt áll, tehát hozzáférhetetlen. (Szerk.)

Dr. J. AMSTUTZ:
(Svájc)

A szentlélek közössége*

„Kerub és nagy Úr a mi szellemünk —
Szállást nem vesz, csak fent a csillagokban,
Fent trónol Ő s lent árvult életünk:
De mégis tűz Ő, mélyen önmagunkban
Így sejtém, hogy álomra hunyt szemem —
S tüzekkel társalog ott a távlatokban
És bennem él, miként én vagyok kezem”.

Hugo von Hofmannsthal

Kedves Barátom,

Hofmannsthalnak „Álom a nagy mágiáról” című költeményének zárósorait küldted el nekem. Szívvel köszönöm. Nyomban elővettem a kötetet és az egész verset elolvastam, de különösen ezeket a fent idézett zárósorokat, többször is. Amit írsz fölöttébb helyes: azt mondtam, hogy az ember Istennek a keze, amellyel tovább dolgozik teremtménye tökéletesítésén; és íme Hofmannsthal költeményében e képes hasonlat a kézzel nagyon is rokonértelműen alkalmazva. Nem vonakodom Istenről ugyanazt mondani, amit a költő itt „szellemünkről” mond: *Isten úgy lakozik bennünk, miként mi a kezünkben; a kéz úgy viszonyul hozzám, miként én Istenhez; Isten úgy viszonyul hozzám, miként én kezemhez.* Mit tud a kezem rólam? Mit tudok én Istenről? Látod, itt két tény mond egymásnak el, lent, amelyeket azonban egyaránt el kell ismernünk és alig tudnánk más képet, amely a tényállást jobban kifejezné, mint éppen ez a kézzel alkotott kép. Egyrészt Isten az emberben él, kinyilatkoztatja magát benne, úgy él benne „miként én a kezemben”.

Másrészt azonban ez a kéz oly keveset tud rólam, oly keveset tudunk Istenről, hogy vannak idők, amikor nagyon elárvultnak érezzük magunkat és nincsen többé az a benyomásunk, hogy Isten bennünk élne. Vanak idők, amikor Istent mint az egészen mást, mint nagyon távolit, mint a mérhetetlenül hatalmasat éljük át. A tűz is, amellyel a költő „szellemünket” illeti, jó képe annak a kettős és titokzatos állapotnak a kifejezésére: a tűz melegít és életet ad, de másrészt pusztít is életet, veszedelmes és rettenetes. Ha tehát azt mondom, hogy az ember Istennek a keze, akkor úgy tűnik, hogy helyes viszonyba helyezem az embert Istennel: kezemben élek, és ha lemeztetik kezem, elrom-

lik, mert többé nem élek benne; azonban hatalmasan felülmúlok kezemet és mit tud az rólam? Így van ez Isten és miközöttünk is: Isten bennünk él és mi csak azért élünk, mert Ő él bennünk és dolgozik — de mérhetetlenül felülmúl bennünket és mi mit tudunk Ő róla?

Ha legközelebb hozzám jössz, más költői idézeteket is kell mutatnom, amelyekben ez a kézzel alkotott kép ismétlődik. Azonban mégsem akarunk megfeledezni arról sem, hogy csupán egy része ez annak a kéznek, amelyet az Újtestamentum (Pál apostol) ott használ, ahol a közösségről van szó, amelyet az emberben élő Isten alapít.

Pál azt mondja, hogy Krisztus által úgy kötöttünk egymáshoz, miként egy testnek a tagjai. Ahol Krisztus él az emberekben, ott létrejön közöttük „a szentlélek közössége”, amelyről a régi hitvallás 3. cikkelye szól. A szentléleknek ez a közössége valami titokzatos, amit szavakkal nem tudunk maradéktalanul kifejezni. Ahol pedig a szavak és a fogalmak hiányoznak, ott tovább segítenek a képek. Jelképeknek, szimbólumoknak nevezik az ilyen képeket, amelyek valamit kifejeznek, olyat, amit nem tudunk szavakban és fogalmakban megragadni. A szentlélek közössége mindig több, mint amit mondhatunk, sőt mindig több, mint amennyit tudhatunk. Amikor azonban azt, amit erről tudunk, kifejezzük és szavakba öntjük, akkor a legjobban fejezzük ki képekben és szimbólumokban, amelyek szintén sok mindent tartalmaznak abból, amit nem tudunk és amit kifejezni képtelenek vagyunk.

Ha kézzel és testrel alkotott képeket szemléljük, akkor megfigyelhetünk azokon egy olyan világos ismeretjellet, mint amilyeneket számtalan más szimbólumon is megfigyelhetünk: olyan tényállást fejeznek ki, amelyek a mi fogalmakban való gondolkodásunk számára ellenmondásosak. „Szellemünkről” mondja Hofmannsthal: *„Bennem él, miként én vagyok kezem.”* A kéz szimbóluma egyesíti az ellentmondó és mégis egyaránt érvényes tényeket, hogy a „szellem”, vagy hogy az Isten az emberben van és mégis fölötté is — és hogy végtelenül több, mint az ember. Éppen így egyesíti a test szimbóluma ama ellentmondásos tényeket, miszerint a keresztények nagyon különbözőek és mégis egyek legyenek és kell is, hogy azzá legyenek: sok alakú tagok, egy testen, amelyen egy akarat és egy vér áramlik keresztül.

* A fenti „Levél” egy rövid fejezete dr. Amstutz Jakab „Negyven levél a keresztény hit tanairól” című könyvéből, amelyet R. Filep Imre fordított magyarra.

Az „Unitárius Élet” előfizetését tisztelettel és szeretettel kérjük beküldeni a legutóbbi számunkban közbesíftett csekkalapon.

Az őszi hálaadás napja egyházunkban: szeptember 24-én, vasárnap. Templomainkban úrvacsorát osztunk!

HÍREK

Őszi hálaadó ünnepünkön, szeptember 24-én, a vasárnapi istentiszteleteinken úrvacsorát osztunk templomainkban. Az úrasztala megterítéséhez adományokat köszönettel átvesznek a lelkeszi hivatalok.

R. Filep Imre püspöki helynök részt vett az IARF II. számú bizottságának az angliai Cambridgeben. jún. 17. és következő napjain tartott ülésén.

Bence Márton főjegyző, aki évi szabadságát a romániai Homoródkeményfalva községben, szülőfalujában töltötte gyermekeivel együtt, augusztus 26-án visszaérkezett Budapestre.

Szász János lelkész, egyházi könyv- és levéltáros részt vett a svájci Albert Schweitzer College nyári kurzusán. Gazdag tapasztalatokkal megrakodva tért haza augusztus 25-én.

Kálnoki Kis Tamás budapesti s. lelkész jeles eredménnyel tette le diplomavizsgáját a Budapesti Unitárius Teológiai Intézetben július 14-én. Szívvel gratulálunk ifjú lelkésztestvérünknek s életére és további egyházi munkásságára a mi egy igaz Istenünk gazdag áldását kérjük.

Esküvő: Kálnoki Kis Tamás s. lelkész és Nagy Edit (Kolosvári) július 24-én tartották esküvőjüket a Bpest V. Nagy Ignác utcai templomunkban. Az esketési szertartást R. Filep Imre püspöki helynök végezte. Szeretettel köszöntjük az ifjú párt.

Arany Jánosra emlékeztünk gyülekezeti napjainkon. — április 9-én Pestlőrincen és május 6-án a Nagy Ignác utcai gyülekezetben — Arany Jánost nagyon sok szál fűzte az unitáriusokhoz, különösen Kriza János unitárius püspök, a nagy népdal és népmese gyűjtő és Brassai Sámuel a nagy tudós munkásságán keresztül. A megemlékezést Huszti Jánosné tiszteletasszony tartotta mindkét helyen — emelkedetten. Arany Jánoshoz illően, komoly felkészültséggel, öntudatosan és meggyőző erővel. Arany János balladákat Balogh Éva előadóművésznő jelenített meg megkapó erővel és mély benyomást keltő hatással.

Dr. Ottlyk Ernő, az Északi Evangélikus Egyházkerület új püspökének beiktató ünnepségén, június 20-án, a budavári gyülekezet Bécsikapu téri templomában, egyházunkat dr. Mátyeffy Géza főgondnok és Bence Márton főjegyző képviselték s adták át testvéri köszöntésünket.

Az Evangélikus Élet f. évi július 30. számában a Stockholmi Vietnam-Világkonferencia munkájáról adván hírt, **Homér Jack** amerikai lelkész kvéker egyházvezetőnek tünteti fel.

Örömmel adjuk hírül híveinknek — s ezzel klígázitjuk az Evangélikus Élet közleményét is — hogy Homér Jack az amerikai unitárius-univerzalista egyház szociális osztályának az igazgató lelkésze. Stockholmban végzett munkájáról kimerítő tájékoztatást kaptunk az IARF hágai titkárságától s tudjuk, hogy nagyon értékes volt az ő állásfoglalása és határozott kiállása a meghozott határozati javaslat létrejövételében. Ettől függetlenül mind az amerikai, mind az angliai unitárius egyház kitűnő testvéri kapcsolatokat tart fenn a kvéker egyházzal.

Az Unitárius Teológiai Intézet előadás-sorozatának keretében június 16-án **Dr. Wacław Urban**, a krakkói egyetem (Lengyelország) történeti docense nagy érdeklődéssel kísért előadást tartott, magyar nyelven „A lengyel áriánusok” címen. Foglalkozott a lengyel áriánusok (unitáriusok) XVI.—XVII. századbeli társadalmi és kulturális jelentőségével s azokkal a kapcsolatokkal, amelyeket a magyar unitáriusokkal tartottak fenn, végül néhány jellegzetes lengyelországi áriánus műemléket ismerttetett meg hallgatóival.

Az Egyházközi Tanács június 7-én tartott ülésében, az 1966. és az 1967. évi pénzgazdálkodás kérdéseivel és aktuális problémákkal foglalkozott.

Unitárius vallásos felőrak közvetítése a Petőfi Rádióban: Május 21-én Bence Márton, június 18-án és augusztus 20-án R. Filep Imre, július 16-án Kálnoki Kis Tamás végezte a szolgálatokat. Újabb közvetítésre szeptember 24-én, október 22-én és november 12-én kerül sor, reggel fél nyolc órai kezdettel.

Rend Aurél, volt egyházi tanácsos, a szamosújvári járásbíróság egykori bírása, majd budapesti törvényszéki tanácselnök, Erzsébetváros szülőtte, a Balaton melletti Alsóörsön 1965. szept. 23-án, 85 éves korában elhunyt. Ejjeliszekrényén halálakor is nyitva volt az 1960-as kiadású Imádságos Könyvünk, azon imádságok megjelölésével, amelyek legjobban megragadták lelkét. Emléke örökké áldott. (Dr. K. B.)

Unitárius Életre

Dr. Benczédi Ferenc, dr. Hegedűs Abel, Máthé Zoltánné, Rehling Józsefné, Bartók Béla és Pálffy Mózes 100—100.— Ft., Józán György 60.— Csiki Gyula, özv. Pál Gáborné, Pálffy Samuné, dr. Tiboldi Béla 50—50.— Ft. Hálás köszönet a külön adományokért.

Lelkeszi nyugdíjalapra.

Néhai Jáky Nándorné emlékére testvérei 100.— Gyallay Domokos és neje, valamint Szalay Lajosné 50—50.— T. Borbély Pál 30.— Bálint Mihályné, Kaczir Sándorné, özv. Kovács Sándorné, özv. Pál Ferencné, Marosi P. Béla, Szász János 10—10.—, Katona Sámuel 8.— Ft.

Külföldi hírek

Dr. Kiss Elek kolozsvári püspök július 9-én látogatást tett a bágyoni egyházközségben s ünnepélyes keretek között adta át rendeltetésének az újjáépített templomot.

Esküvő: Mikó Klára, — dr. Mikó Imre kolozsvári főgondnok leánya — és **Asztalos Zoltán** augusztus 5-én Kolozsváron házasságot kötött. Isten áldása kísérje életüket.

Abásfalvára Kibédi Pál, eddigi verespataki lelkészt választotta meg a gyülekezet.

Lőrinczy Géza dr. tordai lelkész, volt teológiai professzor nyugalomba vonult.

Marosi Márton, volt székelyszentmihályi lelkész, aki nyugalomba vonulása után Székelyudvarhelyen élt, augusztus elején meghalt. Kitűnő szónok volt s az egyházi sajtónak szorgalmas munkása.

Dr. Abrudbányai Ede ügyvéd, volt körli felügyelőgondnok, Kolozsváron elhunyt. Május 27-én temették a házsongárdi temetőben.

Prágában az egyetem meghívására előadást tartott dr. James L. Adams, a Harvard egyetem teológiai fakultásának unitárius professzora és válaszolt a diákok sokrétű érdeklődést mutató kérdéseire. Június 11-én a prágai unitárius gyülekezetben prédikált.

A cseh unitáriusok áprilisban emlékeztek meg egyházuk megalakulásának 45. évfordulójáról. Ez alkalomból ünnepi istentiszteletet tartottak Prágában, melyen Vaclav Rubes ny. lelkész és dr. Dusan Kafka jelenlegi vezető lelkész emlékezett az alapítókra, köztük a német koncentrációs táborban mártírhálált halt dr. Capekre.

Ryde Fred londoni lelkész, mint az oxfordi Manchester College öreg diákjai összefogételének a titkára, üdvözlötet küldött (Ferenczi) József főgondnoknak és több romániai öreg diáknak az idej találkozásukról.

125 éves az angliai unitáriusok hetilapja, az **Inquirer**, 1842. július 9-én jelent meg az első száma és megjelenése azóta folyamatos. A beszámoló megjegyzi, hogy csak egyetlen vallásos jellegű újság idősebb a folyamatos megjelenés tekintetében: az angol katolikusok Tablet c. lapja, mely

1840-ben indult meg és alig valamivel fiatalabb nála az angol kvékerok „The Friend” c. lapja.

Szeretettel köszöntjük az Inquirer mai szerkesztőjét A. B. Downing lelkészt és munkájához további sikert kívánunk.

H. Harry Cheetham, előbb angolai, később amerikai unitárius lelkész, a régebben Angliában tanult magyar diákok jó barátja és pártfogója, rövid szenvedés után 63 éves korában elhunyt. A tavalyi londoni kongresszuson meg részt vett feleségével együtt. Jelentős munkát végzett, mint ifjúsági nevelő is. Élete utolsó évtizedében az amerikai unitárius-univerzalista egyház nevelésügyi osztályának volt az igazgatója. Elmúltát őszinte részvétünk kíséri.

A Register-Leader című amerikai unitárius havi szemlében jelent meg a bostoni egyetem professzorának, Howard Zinn-nek „Vietnam: a visszavonulás logikája” című írása, melyben állást foglal a mellett, hogy az Egyesült Államok egyoldalúan vonuljon vissza Vietnamból. A cikknek nagy visszhangja van s külön lenyomatban is megjelent.

Az amerikai unitárius-univerzalista segélyező bizottság négy török ápolónő számára tette lehetővé, hogy a bostoni egyetem ápolónővérekező szakán tanulmányokat folytasson.

A kanadai Pointe Claire-ben beiktatták állásába F. Cappucino unitárius lelkészt. A beiktatáson számos kanadai unitárius és más protestáns lelkészeken kívül jelen volt a zsidó rabbi és a római katolikus plébános is. Utóbbi elmondotta, hogy ez az első nem katolikus istentisztelet, amelyen részt vett.

Dr. Stephen Fritchmann, Los-angelesi unitárius lelkésznek, a kaliforniai Berkeley városban működő Starr-King unitárius teológiai fakultás Literarum Humaniorum doktori címet adományozta, sokoldalú munkássága elismerésül. Az avató beszédben a dékán elmondotta, hogy dr. Fritchmann „népszerűtlen” ügyeket is szorgalmaz példamutató bátorsággal. Előfutára volt a negerek polgárjogi elismerésének, valamint a kelet-nyugati kapcsolatok ápolásának. Utóbbi minőségében részt vett a Béke Világtanács több ülésén is.

A Majna-Frankfurti gyülekezet látja vendégül az IARF november elején tartandó legközelebbi végrehajtó bizottsági ülését.

Lengyelországból kapta az értesítést az IARF titkársága (Hága), hogy a lengyel kormány működési engedélyt adott a Jednota Braci Polskich nevű krakkói gyülekezetnek, mely J. K. Hadyna vezetésével a XVI—XVII. századi lengyel unitárius hagyományok szellemében dogma-mentes, szabadelvű gyülekezetként akar élni.

Az Offenbach-i unitárius szabadelvű gyülekezet szemléje évente négy alkalommal jelenik meg Morgenröte címen. A lapot 1877-ben alapították, ma a 48-ik évfolyamban jár. Az 1966. okt.—dec. száma közli Rudolf Gelsey vendéglelkész beköszöntő beszédét. R. (Gelsey) philadelphiai unitárius lelkész, egy évre szószerket cserélt Dieter Gehrmann lelkésszel. A gyülekezet másik lelkésze Helmut Manteuffel, a nagy német költőről, Rainer Maria Rilke-ről tartott emlékbeszédét adta közre ugyanez a szám.

UNITARIUS ÉLET

Laptulajdonos a Magyarországi Unitárius Egyházakör

Főszerkesztő és felelős kiadó: R. Filep Imre

Felelős szerkesztő: Bence Márton

Évi előfizetési díj: 12.— forint

Budapest IX., Hőgyes Endre utca 3. szám

Táv.: 137—186. Csekk.: 50.561—VIII.

INDEX: 25.842.

67.03553/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató